
Naše svobodné a zlobivé děti

Naše svobodné a zlobivé děti

Respekt, 6.4.2010, rubrika: Společnost – děti, strana: 30, autor: Adam Šůra

Nejmladší česká generace má čím dál větší volnost a učitelé se ptají, co s tím

Na pedagogické fakultě Rebece Vadasové učili, že vyučovací hodina má 45 minut. Po třech letech praxe na druhém stupni jedné pražské sídlištní základní školy už ale mladá učitelka moc dobře ví, že vyučovací hodina má v Česku ve skutečnosti 30 minut. A někdy i výrazně méně. Zhruba čtvrt hodiny totiž paní Vadasová zabere nezbytná administrativa spojená se zapisováním do třídnice a hlavně - uklidňování žáků ve třídě. I když paní učitelka nepovažuje své svěřence za žádné extrémní zlobily, realita je prostě taková, že samotný příchod vyučujícího nezjedná u dětí ani klid, ani pozornost. Žáci se dál mezi sebou baví jako o přestávce, dívky se malují, a když mají děti bujařejší náladu, létají třídou propisky nebo zmuchlané papíry. Chce to důsledně a hodně dlouho opakovat prosbu „ticho, prosím“, aby si žáci všimli, že jejich učitelka dorazila do třídy. A nejde jenom o to.

Čím víc sexu, tím víc dětí

Podobně jako Rebeka zažívá svůj pracovní den ve třídě většina zdejších učitelů. Jak vyplývá z psychologických zkoumání, za posledních 20 let se u nás výrazně změnil způsob výchovy v rodinách od přísnosti směrem k větší volnosti a děti se podle toho chovají: jsou zvyklejší dělat to, co je zrovna baví, a ne to, co jim někdo právě nařizuje. Učitele na tuhle změnu ale nikdo nepřipravil. Pedagogické fakulty v Česku se zaměřují hlavně na odbornou přípravu učitelů v jejich předmětech, ne však na to, jak zvládat děti čím dál méně ochotné podřízovat se klasickým představám o školní disciplíně, podle kterých mají žáci při školních hodinách rovně sedět, mlčet a poslouchat učitele na slovo. „Odborně jsem ze školy připravená dobře,“ bilancuje svou zkušenost Rebeka Vadasová, která učí biologii, vaření a výtvarnou výchovu. Návod, jak v praxi zvládat nedisciplinované zlobivce, si ale z vysoké školy neodnesla. Snad kromě poučky, že když nějaký žák začne zlobením provokovat, tak si ho učitel nemá všimnout a dál řídit hodinu, jako by se nic nedělo. „To funguje. Když se mi někdo zavře uprostřed hodiny do skříně, tak mu tam podám jeho tužku a pracovní sešit a dál zadávám dětem úkoly,“ říká Rebeka.

Na učitele však čekají složitější dilemata. Už jenom dohodnout se s kolegy ze sborovny na definici „zlobení“, které učitelé nehodlají tolerovat, je dnes docela složitý problém. „Probíráte třeba s dětmi přímou úměru v matematice, chcete po nich příklad přímé úměry, a ze třídy se ozve hláška „čím víc sexu, tím víc dětí“,“ líčí Rebeka Vadasová situaci, která se přihodila její kolegyni matikářce. „Ona to považovala za nepřipustnou vulgaritu, já za příklad, se kterým se dá normálně pracovat,“ dodává paní Vadasová.

Po roce debat se učitelé na její škole shodli na tom, že za nepřipustnou drzost žáků vůči vyučujícím považují vulgární napadání, a dali dohromady postup, podle kterého mají učitelé takové případy okamžitě nahlásit a podrobně popsat ředitelce, pak následuje společné sezení s vulgárním žákem, jeho rodiči a výchovným poradcem. „Má to výhodu, že se nám při tom daří i pochopit, proč se dítě naštvalo a poslalo nějakého učitele ‚někam‘, a příště takovým situacím předcházet,“ říká Rebeka Vadasová. Výchovná sezení s vulgárními žáky se podle ní na škole konají zhruba jednou měsíčně. A společně se svými kolegy si teď na škole lámou hlavu s tím, jak vymyslet na zlobivce alternativní postihy, protože klasické ředitelské důtky nebo dvojky z chování nezabírají. V plánu je třeba uložit žákům úklid ve škole (například by se hodilo vysbírat žvýkačky naházené do květináčů), ale učitelé zatím nemají jistotu, jestli něco takového není v rozporu se zákony. „Jak zlobení řešit se prostě učíme za pochodu a jde to dost ztuhle,“ doplňuje Rebeka Vadasová.

A se zlobením si nelámou hlavu jenom na její škole. Podle ankety, kterou minulý rok uspořádala Asociace pedagogů základního školství ČR mezi tisícovkou učitelů, si drtivá většina (86 %) vyučujících na základních školách myslí, že se chování žáků za posledních pět let změnilo k horšímu. Podle učitelů oslovených asociací jsou žáci čím dál víc agresivní a vulgární, čím dál méně jsou ochotní respektovat školní pravidla a nemají úctu k autoritě a osobnosti učitele. Školské odbory na to konto začaly požadovat, aby učitelé byli chráněni jako policisté nebo exekutoři, kterým je podle zákona trestné i slovně vyhrožovat (za výhrůžky může pachatel dostat až dva roky vězení). Podle asociace pedagogů základního školství i školských odborů jde z našich dětí prostě čím dál větší strach a je potřeba se před nimi bránit. Jak už ale bylo řečeno, na to, co je a není nepřipustná agresivita či vulgárnost, mají lidé docela rozdílné představy. A učitelé požadující svou zvláštní ochranu před žáky zákonem zároveň čelí kritice, že problém není v dětech, ale ve školách samotných, které neumí děti zaujmout a pozitivně motivovat.

Mohou za to gymply?

Psychologové v Česku se už třicet let opakovaně dotazují dětí, jak vnímají výchovu ze strany svých rodičů. Až do poloviny 90. let ze speciálně sestaveného dotazníku vyplývaného tisícovkami dětí vyplývalo, že čeští rodiče volili přísnější styl

výchovy založený na kladení mnoha požadavků, jejichž dodržování potom rodiče důsledně kontrolovali. Pak ale začalo docházet ke změnám a už před deseti lety začaly děti prostřednictvím dotazníků hlásit pravý opak. V současné době více než polovina chlapců a dívek od 11 do 18 let uvádí, že jim rodiče dávají buď velkou volnost, nebo kladou jen mírné požadavky, jejichž dodržování zrovna přísně nekontrolují (viz graf). „Ta proměna je dramatická,“ říká psycholožka Ilona Gillernová z katedry psychologie **Filozofické fakulty Univerzity Karlovy**. Cesta ke změnám ve výchově založené na větší volnosti v rodinách souvisí podle ní s postupnou demokratizací vztahů mezi dospělými a dětmi, společenské změny Česku v 90. letech 20. století tento proces urychlily. „Docela rozumím učitelům, když hlásí, že děti se chovají radikálně jinak,“ říká psycholožka. Podle Gillernové neplatí, že by české děti vlivem liberálnější výchovy úplně ztratily schopnost dodržovat jakákoli pravidla. Z dalších výzkumů totiž vyplývá, že ve škole děti na učitelích oceňují právě schopnost jasná pravidla stanovit a vyžadovat jejich dodržování. „Znamená to být důsledný a přitom laskavý,“ vysvětluje Gillernová. „Jde to ale složitěji než dřív,“ dodává. „Mnohé děti prostě nejsou na kladení požadavků a stanovení hranic z rodin zvyklé a učitelé si musí dávat větší práci s tím, aby jim vysvětlili jejich smysl,“ dodává.

S tím souhlasí i Stanislav Bendl z Pedagogické fakulty **Univerzity Karlovy v Praze**, který se jako jeden z mála pedagogů v Česku zabývá zkoumáním kázně žáků. Ze stovek jeho dotazníků a rozhovorů s dětmi podle něj jasně vyplývá, že žákům samotným vadí, když si učitel neumí zjednat disciplínu a ve třídě kvůli „zlobení“ panuje permanentní chaos. „Je to logické,“ říká Bendl. „Děti samy dovedou popsat, že se potom špatně učí, dostávají kvůli tomu špatné známky,“ doplňuje. „Navíc se v prostředí s minimem pravidel cítí nejistě, protože kázeň jim poskytuje ochranu a pocit bezpečí.“ Podle předběžných závěrů Bendlova nedávno dokončeného průzkumu na 21 pražských základních školách, kdy v rámci anonymního dotazníkového šetření hodnotili spolužáci navzájem své projevy (ne)ukázněnosti, prý rozhodně nevyplývá, že „co dítě ve třídě, to grázl“. Z dosavadních výsledků se zatím zdá, že v každé třídě jsou zhruba dva až čtyři vyložené problémoví jedinci, kteří však svým zlobením často dokážou strhnout třídu na svoji stranu.

Odborníci i lidé z praxe v téhle souvislosti často mluví o víceletých gymnáziích, jež v páté třídě (a potom v sedmé) odeberou základním školám děti pocházející z tzv. motivovaných rodin, které se rády učí, učením jim nadprůměrně jde a jsou silnými osobnostmi, takže dovedou dát třídě na rozdíl od zlobivců pozitivní příklad a učitelé se o ně při výuce mohou opřít. „Je to vidět každý rok,“ potvrzuje učitelka Rebeka Vadasová. „Na druhém stupni se ve třídách úplně změní hodnota. Děti, které považují za hodnotu něco se dozvídat a umí o tom přesvědčit ostatní, zmizí na gympl. Převáží ti, které zajímá hlavně oblečení a sex, a pak ve třídě zůstanou tak tři tiší žáci, kteří by se třeba i rádi učili, ale neumí se prosadit.“

A nebudeš se bát

Víceletá gymnázia původně před 20 lety vznikla kvůli tomu, aby se na nich vzdělávala 2-4 % těch opravdu studijně nejtalentovanějších dětí. Protože ale poptávka mezi rodiči o to, aby své ratolesti umístili na „elitní“ vzdělávací ústavy, vysoko převyšovala nabídku a každá škola měla zároveň ambici stát se místem pro výchovu „elity“, odchází dnes na víceletá gymnázia 7 (Moravskoslezský kraj) až 20 (Praha) % pátáků a sedmáků. „Zvláště v Praze ztratila gymnázia úplně smysl,“ říká psycholog Petr Klíma z Pedagogicko-psychologické poradny pro Prahu 3 a 9. „Stala se z nich lepší základka, která nesmyslně dělá z normálních základních škol horší základky.“ Podle Klímy by se víceletá gymnázia měla zrušit a zavést společné vzdělávání dětí po vzoru skandinávských zemí do 15 let. Tenhle požadavek však naráží už řadu let na problém. Sami kritici víceletých gymnázií na ně většinou posílají svoje vlastní děti, aby je ušetřili výuky na „horší základce“, a v Česku úplně chybí společenský tlak na to, aby se systém gymnázií a základních škol změnil.

Naposledy se o možnosti zrušit víceletá gymnázia v parlamentu hlasovalo před devíti lety za ministra školství Eduarda Zemana (ČSSD). Návrh neprošel a další ministři potom neměli odvahu nebo chuť problém řešit. Podle kuloárních informací se o možnosti zrušit víceletá gymnázia naposledy na ministerstvu školství diskutovalo za zeleného ministra Ondřeje Lišky, ale zůstalo jenom u interních diskusí, které potom přerušil pád vlády. A Liškoví nástupci na ně nenavázali. „Uvědomujeme si, že gymnázia způsobují základním školám problém,“ říká náměstek ministerstva školství Petr Špirhanzl, který je má na starosti. „Můžu vás ale ubezpečit, že se žádné rušení gymplů nechystá,“ dodává. Prý by bylo potřeba nejprve vypracovat „hloubkovou analýzu“ celého problému, do čehož se ministerští úředníci nepustí „dřív než po volbách“.

Ministerstvo školství se zatím základním školám snaží pomoci tak, že zavedlo do výukových programů jako nepovinný předmět tzv. etickou výchovu: předmět, který se nesoustředí na nic jiného než na výuku toho, jak se žáci mají chovat ke svým učitelům a k sobě navzájem. Ministryně Miroslava Kopicová také slíbila, že vrátí do hry tzv. Standardy kvality profese učitele připravované za jejího předchůdce Ondřeje Lišky, které mají nově definovat, co musí zvládat moderní učitel, a má z nich vzejít jasné zadání pro pedagogické fakulty, jak učitele připravit na změněnou mentalitu dětí. Podle rozpracovaných standardů má učitel budoucnosti třeba umět v jedné třídě rozdělovat nároky na žáky podle jejich schopností zvládat učivo a ve všech dohromady vzbuzovat „důvěru a sebedůvěru“.

Cesta k takovým požadavkům bude ještě dost náročná, protože na pedagogických fakultách se budoucí adepti učitelství pořád učí učit tak, jako by měli mít děti ve třídě všechny stejné a ukáznit je stačilo podle klasického systému „trestů a odměn“. „Tohle už ale prostě nefunguje,“ říká již citovaný pedagogický expert Stanislav Bendl, podle kterého se s nástupem demokracie začala proměňovat i představa o tom, k čemu má kázeň vlastně sloužit. Zatímco dřív byla k tomu, aby děti uměly dodržovat požadavky „kolektivu“ a na slovo poslouchaly dospělé a učitele, dnes je to jinak. „Jde daleko spíš o to, aby děti rozuměly společným pravidlům a uměly je aktivně dodržovat: třeba že se nebudou bát zastat spolužáka, kterému někdo ubližuje,“ dodává Bendl. „My teprve objevujeme, jak tohle budoucí učitele učit.“

ZDROJ: ČESKOSLOVENSKÁ PSYCHOLOGIE /ROČNÍK LIIII/ČÍSLO 8. 4. od 8.00 on-line rozhovor s s. Bendlem na www.respekt.cz/rozhovory